ПСИХОЛОГИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
Том 24, Книжка 1, Юни 2021, 76-83
ISSN 1311-4700 (Print); ISSN 2367-4563 (Online)
http://journalofpsychology.org; E-mail: psy_research@abv.bg

Скàли за наивистични и конспиративни вярвания спрямо COVID-19 и за специфични поведения, свързани с COVID-19 – адаптация и валидизация[1]

Методи КОРАЛОВ

Нов български университет

БЪЛГАРИЯ, София 1618, бул. Монтевидео № 21

mkoralov@nbu.bg

Резюме. *Сто години след пандемията от Испански грип светът се изправи пред нова подобна заплаха в лицето на COVID-19. За това време са се променили драстично културата, техниката, медицината, организацията на много общества, появил се е Интернет, информация и знания са по-лесно достъпни отвсякога. Дали обаче хората са постигнали по-дълбока промяна на начините, по които реагират, когато са поставени в ситуация на животозастрашаваща опасност? Дали подхождат по-разумно и критично или разчитат на стари и стереотипно утвърдени подходи? Подобни въпроси са актуални не само за България. Двата представени инструмента са използвани в големия международен проект „COVID-19, личност и качество на живот: Подсилване на Аз-а по време на пандемия". Те са създадени с цел да измерят някои погрешни схващания, сред които равнищата на наивистични и конспиративни вярвания относно COVID-19, и да опишат типични поведения, свързани с превенция и социална подкрепа. Скàлите „Наивистични вярвания относно Ковид-19" и „Конспиративни вярвания относно Ковид-19" са част от по-голям въпросник за погрешни схващания, който не е използван в цялост в международния проект поради някои специфики на останалите скàли и потенциални междукултурни несъвместимости. Айтемите от скалите за специфични поведения, свързани с COVID-19, са използвани без съдържателни промени, но в българската версия се установява различна факторна структура. Адаптираните общо 5 скàли имат добри психометрични показатели, потвърждават се очакваните връзки със съдържателно свързани конструкти. Получените резултати дават солидни доказателства, че инструментите са надеждни, валидни и подходящи и адекватни за употреба в българската социо-културна среда.*

[1] По доклад, представен на XII Национална школа за докторанти и млади изследователи в социалните науки (28-30 октомври 2020 г.)

Ключови думи: COVID-19; погрешни схващания; наивистични вярвания; конспиративни вярвания; социална подкрепа; превенция.

Статията да се цитира по следния начин:
Коралов, М. (2021). Скàли за наивистични и конспиративни вярвания спрямо COVID-19 и за специфични поведения, свързани с COVID-19 – адаптация и валидизация. *Психологични изследвания*, Том 24, Кн. 1, 2021, 76-83. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online).

© М. Коралов, 2021

Статията е постъпила през януари 2021
Приета за публикуване през март 2021
Публикувана онлайн през юни 2021

Авторът е прочел и одобрил окончателния вариант на ръкописа.

PSYCHOLOGICAL RESEARCH
Volume 24, No 1, June 2021, 76-83
ISSN 1311-4700 (Print); SSN 2367-9174 (Online)
http://journalofpsychology.org; e-mail: psy_research@abv.bg

Scales For Measuring Beliefs About Coronavirus and Behaviors in Coronavirus Pandemic: Adaptation and Validation

Metodi KORALOV

New Bulgarian University
BULGARIA, Sofia 1618, 21 Montevideo blv.
mkoralov@nbu.bg

Abstract. *A hundred years after the Spanish flu pandemic, the world faces a new similar threat in the form of COVID-19. During this time, culture, technology, medicine, the political regimes of many societies have changed dramatically, the Internet has appeared, information and knowledge are more easily accessible than ever. However, have people achieved a deeper change in the way they react when placed in a life-threatening situation? Do they behave in a more competent and rational way or do they rely on old and stereotypically established behaviors? Such issues are relevant not only for Bulgaria. The two presented questionnaires were used in the large international project „COVID-19, personality and quality of life: Self-enhancement in the time of a pandemic". They are designed to measure some misbeliefs, including levels of magical (or, perhaps more precisely in this specific case, naïve) and conspiratorial beliefs about COVID-19, and to describe typical behaviors related to prevention and to social support. The adapted total of 5 scales have good psychometric qualities, the expected correlations with content-related constructs are confirmed. The obtained results give solid evidence that the questionnaires are reliable, valid and appropriate and adequate for use in the Bulgarian socio-cultural environment.*

Keywords: COVID-19; false beliefs; naive beliefs; conspiracy beliefs; social support; prevention.

The article can be cited as follows:
Koralov, M. (2021). Skàli za naivistichni i konspirativni vyarvaniya spryamo COVID-19 i za spetsifichni povedeniya, svarzani s COVID-19 – adaptatsiya i validizatsiya. [Scales for measuring Beliefs about Coronavirus and Behaviors in Coronavirus pandemic: adaptation and validation]. *Psychological Research*, Volume 24, Number 1, 2021, 76-83 ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online), (in Bulgarian).

© M. Koralov, 2021

Submitted – January 2021
Revised – March 2021
Published – June 2021

The author has read and approved the final manuscript.

Сто години след пандемията от Испански грип светът се изправи пред нова подобна заплаха в лицето на COVID-19. За това време са се променили драстично културата, техниката, медицината, организацията на много общества, появил се е Интернет, информация и знания са полесно достъпни отвсякога. В днешно време знаем повече, можем повече, пътуваме повече, общуваме повече. Преживели сме няколко революции, много политически, но и революции в науката, в медицината, в психологията, в изкуството. Опитваме се, вероятно в най-голяма степен от цялата история на вида ни, да управляваме всякакви аспекти от живота – място на живот, хранене, здраве, работа, семеен живот и т.н. Това е свързано с много промени в знанията ни и в мисленето ни, в ценностите, в поведенията ни. Дали обаче сто години по-късно действително хората са постигнали по-дълбока промяна на начините, по които реагират, когато са поставени в ситуация на криза и по-специално на животозастрашаваща опасност от здравословно естество? Дали подхождат по-разумно и критично или разчитат на стари (а някои направо „древни“) и стереотипно утвърдени подходи? Подобни въпроси са актуални не само за България. Двата представени инструмента са използвани в големия международен проект „COVID-19, личност и качество на живот: Подсилване на Аз-а по време на пандемия“, координиран от полски изследователи от университет „Кардинал Стефан Вишински“, Варшава, Център по кроскултурна психология. Те са създадени с цел да измерят някои погрешни схващания, сред които равнищата на наивистични и конспиративни вярвания относно COVID-19, и да опишат типични поведения, свързани с превенция и социална подкрепа.

Изследването беше проведено изцяло онлайн, на изготвена от координаторите Интернет-платформа, в която се събираха данните от над 50 държави-участнички. Българската извадка се състои от 278 души, от които 194 жени, 83 мъже и 1, който не посочва пола си. Минималната възраст е 18 г., максималната е 82 г., средната стойност е 36,38 г., а 90% от участниците са хора на възраст до 49 г.

Скàли за наивистични и конспиративни вярвания относно COVID-19

Скàлите „Наивистични вярвания относно Ковид-19“ и „Конспиративни вярвания относно Ковид-19“ са част от по-голям въпросник за погрешни схващания (Pennycook 2020: 3), който не е използван в цялост в международния проект поради някои специфики на останалите скàли и потенциални междукултурни несъвместимости.

Факторният анализ потвърждава предварително зададената структура, айтемите се подреждат точно в два фактора в точно същия състав (резултатите от факторния анализ са представени в табл. 1, а дескриптивните статистики на скàлите са представени в табл. 2).

Пример за айтем от скàла „Наивистични вярвания относно Ковид-19“ е „Яденето на чесън лекува коронавирус.“ Трябва да се отбележи, че оригиналното наименование на скàлата е „Магически вярвания относно Ковид-19“. Айтемите в скàлата обаче не съдържат никакви идеи за намеса на някакви „неведоми“ сили с магически характер, а такива, които отразяват широко разпространени вярвания за възможностите на различни традиционни лечебни средства като чесън или витамин С. Затова на български беше предпочетено името на скàлата да бъде преведено като „Наивистични вярвания относно Ковид-19“, което би трябвало да доведе до по-малко некоректни асоциации отнасящи се до съдържанието на самата скàла.

Пример за айтем от скàла „Конспиративни вярвания относно Ковид-19“ е „Лечение за коронавирус вече е намерено, но се укрива от хора, които искат пандемията да продължава.“ Трябва да се отбележи, че посоченият примерен айтем беше напълно адекватен през пролетта на 2020 г., но от началото на зимата на 2020/2021 г. вече се

Таблица 1
Факторни тегла на айтемите и Алфи на Кронбах за двете скàли от въпросника за Вярвания относно Ковид-19

Table 1
Factorial weights of the items and Cronbach's Alpha of the two scales from Beliefs about COVID-19 questionnaire

	Факторни тегла		
	1	2	α
Конспиративни вярвания спрямо Ковид-19			
айтем 6	0,92		0,86
айтем 5	0,88		
айтем 7	0,83		
айтем 8	0,64		
Наивистични вярвания спрямо Ковид-19			
айтем 4		0,83	0,79
айтем 3		0,79	
айтем 2		0,70	
айтем 1		0,69	

Таблица 2
Описателни статистики за двете скàли от въпросника за Вярвания относно Ковид-19

Table 2
Descriptive statistics of the two scales from Beliefs about COVID-19 questionnaire

Статистика	Наивистични вярвания	Конспиративни вярвания
Брой айтеми:	4	4
Средна стойност:	2,50	3,36
Стандартно отклонение:	1,08	1,44
Минимум:	1	1
Максимум:	5,50	7
Скосеност (skewness):	0,25	0,08

раздават ваксини, така че адекватността и валидността на айтема е поставена под въпрос, като той трябва най-малкото да се преформулира.

И двете скàли притежават добри психометрични показатели и са подходящи за употреба в българската социо-културна среда.

Скàли за специфични поведения, свързани с COVID-19

Айтемите от скàлите за специфични поведения, свързани с COVID-19, са използвани без съдържателни промени, но в българската версия се установява различна факторна структура. Всъщност оч-

акваната факторна структура се потвърди (резултатите са представени в табл. 3, а дескриптивните статистики на скàлите са представени в табл. 4), но от приложените анализи бяха получени достатъчно солидни основания да се разгледа възможността за допълнителна подструктура. Предвид, че скàлите сами по себе си са доста кратки (3 или 4 айтема), това означава, че статистически погледнато и смислово издържано е някои айтеми да се разглеждат сами по себе си като отделни скàли.

Скàлите са следните:

1) Превенция. Състои се от 4 айтема. Примерен айтем: „Ограничаване на срещите със семейството и приятелите“. При тази скàла не се установи необходимост от допълнително разграничаване на субскàли.

2) Снабдяване. Състои се от 3 айтема. При нея се установи, че е подходящо разграничаването на 2 субскàли: 2.1. Снабдяване с хранителни продукти и 2.2. Снабдяване с предпазни и почистващи средства. Вътрешната консистентност за цялата скàла е α = 0,61. Стойността е относително далеч под критичната от 0,70, но, както е добре известно, коефициентът Алфа се влияе от броя на айтемите в скàлата, затова за скàла, съставена само от 3 айтема, подобна стойност е приемлива. За едната субскàла Алфата на Кронбах е невъзможно да се изчисли, тъй като е съставена от един айтем, а за другата α = 0,72.

3) Помагане. Състои се от 3 айтема. При нея се установи, че е подходящо разграничаването на 2 субскàли: 3.1. Директно помагане и 3.2. Индиректно помагане. Въ-

Таблица 3

Факторни тегла на айтемите и Алфи на Кронбах за трите скàли от въпросника за Специфични поведения, свързани с Ковид-19

Table 3

Factorial weights of the items and Cronbach's Alpha of the three scales from Behaviors related to COVID-19 questionnaire

	Факторни тегла			
	1	**2**	**3**	**α**
Превенция				
айтем 9	0,83			0,77
айтем 7	0,82			
айтем 8	0,80			
айтем 4	0,49			
Снабдяване				
айтем 2		0,84		0,61
айтем 1		0,75		
айтем 3		0,50		
Помагане[2]				
айтем 5			0,79	0,51
айтем 6			0,77	
айтем 10			0,46	

[2] По-подходящо е трите айтема от скàлата да се използват поотделно.

Таблица 4
Описателни статистики за трите скàли от въпросника за Специфични поведения, свързани с Ковид-19

Table 4
Descriptive statistics of the three scales from Behaviors related to COVID-19 questionnaire

Статистика	Превенция	Снабдяване	Помагане
Брой айтеми:	4	3	3
Средна стойност:	2,82	2,28	2,10
Стандартно отклонение:	0,74	0,76	0,67
Минимум:	1	1	1
Максимум:	4	4	4
Скосеност (skewness):	-0,32	0,24	0,26

трешната консистентност за цялата скàла е α = 0,51. Стойността е очевидно много далеч под критичната от 0,70, но, както е добре известно, коефициентът Алфа се влияе от броя на айтемите в скàлата, така че за скàла, съставена само от 3 айтема, подобна стойност не е толкова неприемлива, както за скàла, съставена от 10 или повече айтеми. Все пак, очевидно е, че тези айтеми „работят“ по-добре самостоятелно и като цяло е препоръчително да се използват поотделно, а не като група (скàла).

Адаптираните общо 5 скàли (от които един „особен“ или „специален“ случай) като цяло имат добри психометрични показатели, потвърждават се очакваните връзки със съдържателно свързани конструкти като например със страха от Ковид (Драгова-Колева 2020: под печат). Инструментите са надеждни, валидни и подходящи за употреба в българската социо-културна среда.

Литература

1. **Драгова-Колева, С.** (2021). Адаптация, факторна структура и психометрични свойства на българската версия на скала Страх от Ковид-19 (под печат)
2. **Pennycook, G. & al.** (2020). Predictors of attitudes and misperceptions about COVID-19 in Canada, the U.K., and the U.S.A. PsyArXiv. April 14. doi: 10.3123/sf.i/hjkp

References

1. **Dragova-Koleva, S.** (2021). Adaptatsia, faktorna struktura i psihometrichni svoystva na balgarskata versia na skala Strah ot Kovid-19 (pod pechat) [Adaptation, factorial structure and psychometrical properties of the Bulgarian version of the Fear of COVID-19 Scale (in press)] (In Bulgarian)
2. **Pennycook, G. & al.** (2020). Predictors of attitudes and misperceptions about COVID-19 in Canada, the U.K., and the U.S.A. PsyArXiv. April 14. doi: 10.3123/sf.i/hjkp

Assist. Prof. Metodi KORALOV, PhD
New Bulgarian University
BULGARIA, Sofia 1618, 21 Montevideo blv.

mkoralov@nbu.bg